

Zangla. Hiszen ezért vagyok itt!

Zangla. Nagyon apró falu a hatalmas hegyek árnyékában.

Lehből Zanglába vezető útjáról így ír Kőrösi, legalábbis a Bernard Le Calloc'h által megszerkesztett Útinapló szerint:

„Ez a zanszkári hegyláncot átszelő út azt az érzést hagyta bennem, hogy igazi hőstettet hajtottam végre. Három hegyvonulaton kellett áthaladnunk, amelynek csúcsai 6000 méternél is magasabbra nyúlnak. Egész napi járás után valami holt vidékre érkeztünk, amelyen át nem vitt nyom, ösvény, ahol nem volt egy fa, nem nőtt fű. Körös-körül a teljes kopárság, kővé dermedt táj, amelyen a legszebb időben is viharos szél söpör végig. Semerre egy menedék, egy lakóház, háziállat, de még a vadállat sem él meg itt, sehol nem tud vizet merni az ember. Éjszaka egy szempillantás alatt nulla fok alá süllyed a hőmérséklet, és még a völgyek mélyén se található védelmet nyújtó hely. Egyedül magunkra számíthattunk a szörnyű hideg, az éhség és szomjúság elleni küzdelemben. Szerencsére útikalauzom gondolt rá, hogy ne csak eleséget hozzon magával, hanem még vizet is, meg egy maroknyi rőzsét, amelyen nagy kinnal főztünk egy csupor teát, hogy felmelegedjünk. Az első éjszakát ebben az embertelen, dermesztő kővilágban töltöttük. Még a legedzettebb emberek se tudják, mitévők legyenek ebben a dantei környezetben, ahol a könyörtelen természet a teljhatalmú úr. Kevéssel pitymallat előtt, nem bírva tovább a rajtam lévő ruha és takaró ellenére sem a hideget, félelem szoritotta össze a torkom, és vezetőmet, aki ugyan nem volt idegen erre, nem kisebb nyugtalanság fogta el.

Mihelyt felkelt a nap, nagy sietve útra keltünk, nem is annyira azért, hogy ne vesztegessük az időt, hanem inkább, hogy átmelegítsük elgémberedett tagjainkat. Ólomsúlyúnak éreztem a lábam.

Le kellett ereszkednünk erről a holdbéli tájról egy kis folyóvölgybe, amely éppolyan csupasz, éppolyan kietlen volt, mint a környező magaslatok, de ahol legalább vizet találtunk. Csak úgy vedeltük a jéghideg

italt, és megtöltöttük vele a kulacsokat, aztán átgázoltunk a folyón, s az 5200 méter magasban átvezető Csercserza hágóig kapaszkodtunk fel kínos lassúsággal azokon a lábficamító omladékokon, sziklák és kövek közt botorkálva a metsző, üvöltő szélben, amely behatol a legvastagabb ruhadarab alá is, hogy az ember csonttá fagy, s a kavargó por megvakítja. Mondani se kell, hogy a következő éjszakák ugyanolyan kínosan teltek, mint az előző, noha viszonylag nem is voltak hosszúak így nyári napforduló idején. Nem sok időbe telt, hogy elfogyjanak sovány tartalékaink, és hamarosan már tüzet se tudtunk gyújtani. Tovább botladoztunk a köveken, holtra fárasztottuk magunkat az irgalmatlan lejtőkön, csúszkáltunk a szédületes magasban futó ösvényeken, dideregtünk és sültünk meg egyszerre. Hiába ígérte vezetőm, hogy nemsokára megérkezünk, nem hittem neki, a havas hegyekkel, sőt jégmezőkkel elzárt látóhatár nekem mást mondott. Pedig nem hazudott. A nyolcadik nap végén megpillantottuk végre a Zanszkár folyó két oldalán emelkedő völgyet. Visszatért fagytól, égető napsütéstől, rémülettől eltorzult arcunkra a remény. Ebben a ritkás levegőben, amelytől úgy elgyöngül az ember, hogy alig tudja vonszolni magát, kivételes gyorsasággal haladtunk, testnek, léleknek annyira kellett már, hogy véget érjen ez a kálvária.

Huszonharmadikán hajnal jöttével leereszkedtünk a Zanglába vezető úton, ahová délután vége felé meg is érteztünk. Készen álltam, hogy munkához lássak.

Zangla községből, amelynek házai szétszórta bújnak ki a sziklák közt, tüstént elindultam felfelé a kolostorba, hogy jelentkezzem a lámánál.”

Hogy igaza van Le Calloc’-nak, ez nyilvánvaló. Sem Baktay Ervin, sem dr. Kubassek János nem „heje-huja nászmenetnek” írják le a Lehből Zanglába való „kirándulást”. Ebből persze magam mit sem tapasztalok, mivel nyugat felől érkezem egy terepjáró viszonylagos védettségében. A Tsarap-folyó völgyében himbálózunk, bukdácsolunk, zötykölődünk, recsegünk-ropogunk Zangla felé. A tükörben látom azt a hatalmas poruszályt, amit magunk után húzunk. Valóban holdbéli táj, dantei környezet. Élet jele sem a földön, sem a levegőben nem mutatkozik, leszámítva az itt-ott felbukkanó útépítőket – mert hiszen építgetik a Zanglát Padummal összekötő utat – és azt a jak-karavánt, amelyik a Tsarap túloldalán, szemmel alig látható távolságban igyekszik nyugat felé. Amúgy semmi, egy árva keselyű, vagy egy vézna bokor sincs sehol, csak a csupasz, a barna minden árnyalatában játszó hegyoldalak, kőgörgöttegek, homok, és hellyel-közzel „mani-falak”, gyönyörűen cirkalmazott kövekből. Ezek a kisebb-nagyobb kavicsokon ott díszleg a fantasztikus tibeti betűkkel rávéssett mantra: „Om mani peme hung”. Szinte biztos vagyok benne, hogy így van, mégis rákérdezek fiatal sofőrömtől. Rábólint, és megismétli a közismertebb formulát: Om mani padme hum. Valami olyasmit tesz ez, hogy „igazgyöngy a lótuszvirág kelyhében”.

Bakanacs formájú hegy halad el mellettünk jobb felől. Utána néhány ház tűnik föl. Vezetőm lakonikus rövideggel közli: Zangla. Himalájai méretű falu, tizenöt-húsz ház, egy Resthouse, és a túlnani hegyoldalban egy gomba. Oda kellene mennünk – gondolom – útbaigazítást kérni, de előtte szeretnék néhány felvételt készíteni a faluról. Szedelőzködöm, fényképezőgép, videótáska a nyakba, ám jómagam is hirtelen sofőröm nyakában termek. Megijedni, káromkodni sincs időm az alatt a rövid másodpercnyi idő alatt, míg felfogom: felborultunk. No, nem nagyon, csak annyira, hogy a kocsi jobb eleje igen mélyen eltűnt egy likban, a bal feneke meg igen magason integet az égre. Kissé megrettenve – akár egy tengeralattjáróból – kimászom a saját ajtómon, utánam a sofőrrel. Nagy baj nincs, sem csont, sem kocsi nem tört, de mi lesz ez után? Lám, lehet bízni az indiai hadseregben, még Zanglában is állomásozik egy szakasz, s mi több, épp a helyszínen tartózkodnak. Perceken belül visszalendítik az útra megtévedt járművünket. Míg vezetőm az alváz és a jobb futómű vizsgálatával foglalatostkodik, addig – hogy ijedtségemet csillapítsam – szemlélődöm. S lám, a bakanacs alakú hegy tetején felfedezem a régi gomba romjait. Távol áll tőlem minden túlzás, mikor azt állítom: villámcsapásként ért a fölismerés – megérkeztem!

AZ OTT Kőrösi kolostora!

- Oda – mutatok fölfelé sofőröm karját megragadva – oda kell mennünk!

Beleegyezően biccent, beszáll a kocsiba, óvatosan megkerülve a csapdát megfordul, s máris robogunk a csapáson a romok irányába.

Kisebb-nagyobb megroggyant, romos csorten között áll egy nagyobb – valamikor kapu lehetett. Mögötte alig fölismerhető lépcső a sziklába vájva. Itt kaptatunk fölfelé. Lihegve kapkodom a levegőt, izzadok, veszettül ver a szívem – részben a megerőltetés miatt – hiszen nagyon meredek ez a kaptató, – részben pedig, mert tudom: ezért a pillanatért utaztam be fél Indiát. Kőrösi lába nyomát taposom! Hiszen ezért vagyok itt!

Megkerüljük az emeletes épületet. Vörösarna, mint amilyenek körben a hegyek. Csak a szél fütyül, csak saját lihegésem hallik, amúgy tapintható a csend. Egy madár se röppen, egy árva fűszál se nő sehol. A falu lent van a mélyben, túl rajta a gompa csillog fehérén, a Tsarap valahol a völgy legmélyén vágat délnyugat felé. Magány. Ez a szó jut eszembe: végtelen magány. A valamikori udvaron póznára tűzve imazászló lobog, minden libbenésével egy-egy „Om mani peme hung” száll az ég felé. L-alakú a kolostor, az L belső sarkában a faajtó.

L alakú kolostor. Az L belső sarkában faajtó.

Valamikor néhány fokos lépcső vezethetett ide, most már egy rövidke lejtő. Egy intéssel hátrahagyom kísérőmet, nehezen kinyitom a kaput, beóvataskodom a sötét előtérbe. Egyetlen kőlépcső visz föl az első, falétra a második szintre. Mindenütt faltörmelék, kődarabok, valami vályog. Ajtó nélküli tok, vállmagasságban a szemöldökfa. Belépek a lakrészbe. Elöttem nagyocská szoba, közepén álló oszlop tartja a „mestergerendát”, ami az egész – koromtól megfeketedett – mennyezetet, gerendákat, s azok között a karomnyi vastag dorongokat. A falak is feketék, a tetőn befolyó víz csurgásnyomai rajzolnak rá világosbarna térképet. Fölkarcolt nevek, évszámok. A gerendákon is, körbe-körbe. Valószínűleg a konyha lehetett, a bal oldali fal mellett, az erkélyajtónál tűzhely romja feketélik. Szemben az ajtócska, apró erkélyre lehet kilépni rajta. A bejárat mellett, jobbra még alacsonyabb – alig vállmagasságig érő – szintén ajtó nélküli tok, szemmagasságban fölvésve imbolygó betűkkel:

CSOMA'S ROOM. Csoma szobája.

Kilépek az apró erkélyre. Magasan vagyunk, nagyon magasan. Lent Zangla házikói, lehet talán másfél tucat. Néhány facsoport ágaskodik a házak között. A Tsarap felé zöld vetés nyújtózkodik. Túl a falun, a nagyon magas, szürkésbarna sziklafal alatt gompa fehérlik, néhány épületből álló kolostoregyüttes. Köröskörül kopár hegyóriások csipkézik, szabdalják a szűk horizontot. Kelet felé – erről érkezhettek Kőrösi 1823 júniusában Lehből – a távoli csúcsok fölött fehér felhők játszanak hegyet a kék ég előtt. Fura gondolat, hiszen bármi más eszembe juthatna ebben a sivár szobában, ebben a rideg környezetben, mint a játék. Visszalépek az erkélyről, lehúszom a fejem, ne verjem bele a gerendákba. A Csoma-szobába bújok be. A szó szoros értelmében, mivel itt az ajtófélfá a melleimig ér. Középen valamikor itt is oszlop tarthatta a födémét, Baktay Ervin rajzán még így látható, ma már az oszlop és a fal közét valakik befalazták, két részre osztva a cellát. A sarokban itt is egy kályha romja, vélhetően annak a kályhának a maradványa, amiben Kőrösi nem engedett tüzelni. Kéménye nincs, így a füstnek az apró ablakon kellett volna kimenni, elárasztva a szobát. A falon vágott nyílás, az ablak, csak akkora, mint egy nagyobb méretű könyv. Ez alatt kuporoghatott Csoma Sándor, körbebástyázva írópulttal, könyvekkel, papírokkal, és ezt a nagyon kicsi, levegőtlen fülkét még megosztotta Szangje Puncog lámával, tanítójával. A tenyéryi ablak gyenge világosságánál hajoltak az ősrégi könyvek fölé; magyarázott a láma, figyelt, bólogatott, jegyzetelt, kérdezett a tanítvány. Leguggolok az ablak alá. A fejemet sem tudnám kidugni rajta. Egy sárga és egy fehér csortenre láthatok innen, és persze, a hegyek, mindenütt a zord, barna hegyek. Nem hatódom meg itt, mint négy éve Darjeelingben, hanem inkább szánom Kőrösit, és nagyon-nagyon mélyen meghajolok hihetetlen, mindent vállaló kitartása, fantasztikus lelkiereje előtt. Jó sokáig – majd' másfél évig, összesen tizenhat hónapig, 1823. júniusától 1824. október végéig – tartózkodik itt, ezek között a középkori börtönt idéző falak közt. Tökéletesen sivár minden: a cella, a konyha, az épület, a táj. S milyen lehet a kegyetlen himalájai télben? Több méter magas hóban, süvöltő szélben? Az ablakból – ahogy lepillantok innen – egy sor romos csortent látni, a kolostortól a hegy lábáig a falu irányában. Meglehettek ezek már akkor is, amikor itt lakott, és nyilván színes imazászlókat lobogtatott rajtuk a szél. De aligha lehetett módja ezen a látványon megpihentetni tekintetét; elvonta figyelmét a tengeryi, megfakult, furcsán szögletes, kacskaringós tibeti betű, a szinte tanulhatatlanul nehéz nyelv, a torokból jövő hangok sajátos dallama. Versenyt kellett futni az idővel, kucorogni az ablak alatt, vagy bűdös vajmécses mellett vakoskodni, tanulni ezt a teljesen ismeretlen, idegen nyelvet, írást, olvasást. Sőt, megérezni, megérteni és átvenni ezt a tökéletesen idegen gondolkodásmódot, fogalomvilágot. Hiszen, ha ez nem sikerül, akkor a nyelv is csak a szavak rideg halmaza marad. Mindehhez nem elszántság, nem kitartás kellett, hanem valami szent örület. Valami olyan mély elhivatottság, hihetetlen fanatizmus, ami még az ószövetségi prófétáknak sem volt sajátja. Mi hajthatta, mi ösztökélhette erre? Az a nagyon távoli, nagyon ködös cél: eljutni Belső-Ázsiába Lhászán keresztül? Felkutatni ősi rokonokat? Az időközben fölmerült kétségeket megcáfolni, vagy esetleg igazolni? Hiszen beszél ő, többek között Campbell doktornak is erről, mégis, húsz év telik el, húsz hosszú év Lehtől Darjeelingig. Az indulástól az újra indulásig. A halálig.

Utólag azt mondom: kikaparja az angoloknak a gesztenyét – elkészíti a tibeti szótárat és nyelvtant. De nyilván, semmi köze nem volt a politikához, ez tudományos kihívást jelenthetett számára, esetleg egyéni érdeklődésének kielégítését. Bár itt is valami mélyebbet érzek, mint csupán egyéni érdeklődést. Nem, nem az angoloknak dolgozhatott, és nem öncélúan önmagának; emelkedettebb célt sejtek, önzetlent, amit mi manapság már alig értünk. Amit kicsit lesajnálóan, lekezelően úgy fogalmazunk meg: „romantikus eszmék vezérelték”. Ő valószínűleg úgy láthatta, hogy a Tudományért – nagy T-vel, és minden romantika nélkül – kutat, tanul, dolgozik. Alárendeli magát a tudománynak. Ez a dolga, hivatása, karmája. Itt és most helyén való a szó: „karma”, hiszen Ázsiában vagyok.

Ahogy mondtam, Darjeelingben más volt a helyzet, ott egy félbeszakadt élet emlékműve előtt tisztelegtem, egy halott ember előtt, aki „pénz és taps nélkül (...) végre összeroskadt fáradalmi alatt”. Itt a fáradalmak kezdetét láthatom, az 1823-as sanyarú jelent, és a még sanyarúbb jövőt, ami kissé megriaszt. Száz embernek lett volna sok az, amit egy ember vállalt, és véghezvitt. És nem roppant össze, nem adta föl. Egy egészen bizonyos: amikor a Följebbvaló megmintázta Kőrösit, azon nyomban összetörte az öntőmintát. Ő tudja, miért.

Sorsukra hagyom befejezetlen gondolataimat, végenincs töprengésemet. Leereszkedem a lajtorjákön az udvarra, összeszedem fölszerelésemet, visszamászunk az emeletre. Kísérőm kicsit meglepődik a „konyha” oszlopára fölszerelt táblák láttán, a nemzeti színű szalagon. Kérem tőle, tudja-e, ki volt Kőrösi? Soha nem is hallott felőle. Néhány mondatban elmondom a legfontosabbakat. Ingatja fejét, cicceg, de különösebb érzélem nem tükröződik ázsiai arcán. Míg ő szemügyre veszi a táblákat, én a falakkal teszem ugyanezt. Felfedezem Baktay nevét, és látogatása dátumát: 1928. Sok felvett név és időpont tarkítja a fekete falakat, és nem is ám ősöreg. Például Szalai András 2001-ben járt itt, Bartha Tibor Svájc-ból érkezett 1985. 07. 23.-án. Karma Tashi 2003. 09. 14. Hollandiából Mark látogatott ide. Hogy mikor, és ki ő, nem derül ki. Zsolt Peregi 1994. Tsering Lobzang. Rengeteg név a falakon, bevésés a gerendákon – és nem csupán annyi, amennyit most felsoroltam, sokkal-sokkal több! – mutatja, mennyi tisztelője van a világ minden táján Kőrösinek. Ezek az emberek pénzt, fáradtságot nem kímélve zarándokoltak el ide, a világ végére, – itt a szó nem csupán egy tetszetős szólam! – hogy emlékezzenek a tudásra. A középső oszlop tartófejen a bejárat irányába tekint Judit H. Galánta és György Nógrádi emléktáblája, amit 1992-ben hoztak Montrealból. Az oszlopfő másik oldalán, az erkély felől a Baltimorból ide utazott Richard R. von Rigler, Greg von Rigler és dr. István Röthler emléktáblája látható, amit 1984-ben, Kőrösi születésének bicentenáriuma emlékére szegeztek föl. Úgy döntök, Riglerék táblájának két oldalára szerelem föl az általam hozottakat. Jobb oldalra kerül Balassagyarmat emléktáblája, Lombos István polgármester küldeménye, balra pedig az öt magyarországi iskoláé, melyek Kőrösi Csoma Sándor nevét viselik. Egyébként nem csupán öt Kőrösi iskola van Magyarországon, de csak ez az öt vette komolyan az elképzelésemet. Fel is sorolom őket:

- Két tannyelvű Gimnázium és Szakközépiskola, Budapest
- Általános Iskola, Dunaújváros
- Gimnázium és Szakközépiskola, Szécsény
- Gimnázium és Szakközépiskola, Hajdúnánás
- Általános Iskola, Dunakeszi

Szegényes a felszerelésem: zsebben hordozható készlet, ilyen-olyan csavarhúzókkal, tíz darab facsavar, és a két tábla. Konzíliumot tartunk: ezekbe a vénségesen vén fagerendákba, amelyek olyan kemények, mint a bazalt, hogyan tudnánk a csavarokat behajtani. A készlet fogójában van valami árszerűség, azzal próbálok lyukat ütni a fába a csavarok számára. Kalapácsom nincs, de sofőrömnök sincs. Marad a kőbalta, öklömnyi kővel ütögetem az ár végét. Öt centis csavarjaim vannak, ezeket kellene behajtani, de egyetlen csavarhúzó sem illeszkedik a csavarfejekbe. Most mi lesz? Eszembe jut, hogy lent, a kocsiban, a válltáskámban vagy egy bicsak, amin csavarhúzó is található. Megkérem kísérőmet, ugyan szaladna le, és hozná föl. Ő mégiscsak legalább harminc évvel fiatalabb nálam, és meg is szokhatta ezeken a sziklákon a futkosást; előbb jutunk a dolog végére, ha ő mássza meg a 200 méteres szintkülönbséget le és föl. Nem mondom, hogy mosolyogva, de biccent, eltűnik a létrán. Addig én a csavarok hosszát megfelezem, két egymás mellé rakott kőre téve egy harmadikkal, afféle kőkalapáccsal rájuk csapva. Néha az ujjamra is. Hallanak is magyar szitkokat a kolostor falai. Visszaér sofőröm a bicskával. No lám, liheg ő is! Aztán egymást váltva dolgozunk a célszerűtlen szerszámmal, míg mind a nyolc csavar a helyére kerül. És lám, a tükörfényes, aranyszínű sárgaréz táblák diadalmasan csillognak a feketére pácolódott gerendán. Szilárdan, levehetetlenül.

A sárgaréz táblák diadalmasan csillognak a feketére pácolódott gerendán.

De hát ki is akarná leszedni, ki is tenne ilyent? Én pedig izzadtan, sajtó tenyérrel, de igen boldogan szemlélem őket. Bár a nevem nincsen rajtuk, a postás nem szokta aláírni a levelet, de végtelen örömmel tölt el az a tudat, hogy én lehettem az, aki Magyarország hat városa nevében elhelyezhettem itt, a Himalájában, Ladakhban, a zanglai kolostorban, Kőrösi cellájában a tisztelet és megemlékezés kézzel fogható emlékeit.

Összeszedem a csavarmaradványokat, felszerelésemet, még utoljára körbepillantok, nem hagyunk-e valami rendetlenséget magunk után, megsimítom búcsúzóul a két ragyogó táblát, a Kőrösi feliratot az ajtófélfán, még egy pillanatra megállok az ajtóban, hogy magamba szívjam, emlékezetembe égessem a látványt, hogy életem végéig velem legyen.

- Yes, ready, let's go! – bólintok a kérdően rám tekintő legénynek.

Lemászunk a kolostorhegyről, kellemetlen út volt, engem a leereszkedés nagyon megvisel. Kínosan feszülnek a combizmaim, állandóan attól félek, hanyatt esem, gördülnek ki a kavicsok a talpam alól, egyszóval nagy utálok lefelé menni. A falu szélén megállunk egy csermely mellett, kezet mosni. A közelben fölfedezek egy mani-falat, mondom a fiúnak, várjon pár percet. Keresek egy jó emberfejnyi követ – itt nem nehéz találni – és odaviszem a falhoz. Elmormolok néhány fohászt: „Om mani peme hung”, megköszönve Buddhának, hogy elsegített idáig, és kérve, hogy visszautamban is óvjon. Áldozatul és köszönetül ráteszem a követ a falra. Most már igazán mehetünk. Most nézem meg igazán a hegyet, hiszen jövet nem fordítottam rá figyelmet. Bakancs alakú, mintha Leh felé lépne. Fönt, a szárán áll a kolostor, elején, lefelé, mint cipőgombok, a régi, romos csortenek. Videózom, fényképezem, viszem haza a képét; nagyon valószínű, hogy ide többet, ebben az életemben, nem jutok vissza.